

A forradalom leánya

*A monológ alapjául szolgáló interjút
Hoyer Mária készítette*

1956 novemberében születtem. Két hónapos koromban intézetbe kerültem. Van egy nővérem, meg volt egy bátyám, akik szintén intézetben nevelkedtek. A bátyám huszonhét éves korában meghalt, állítólag öngyilkos lett. Kilincsre akasztotta föl magát, ajtókilincsre. Nem tudom elhinni, hogy ezt ő maga tette volna. Szerintem valaki rásegítette. A rendőrség foglalkozott akkor ezzel az ügygel, de lezárták azzal, hogy a bátyám öngyilkos lett. De előtte ki akart menni külföldre. Egészen tízéves koromig föl se tudtam fogni, mi történik velem. Aztán 1966-ban, nyáron, egyszer elkerültem a nagymamámhoz, az apám anyukájához nyaralni. Ő ott mutatott a falon egy fényképet, és rákérdezett: tudod-e, hogy ki ez az ember? Mondtam, hogy nem tudom. Hát akkor tudtam meg, hogy az az ember ott a fényképen nem más, mint az én apukám. És akkor egy egész napon át beszélgettünk, és mind a ketten sokat sírtunk. Erre pontosan emlékszem. Aztán ahogy később nőttem-nőttem fölfelé, valahogy kételkedtem apám halálában. Mindig azt gondoltam, lehet, hogy él még valahol. Máskor meg azt gondoltam, lehet, hogy mégsem él, és mindenben, az egész mindenségben kételkedtem.

A november hetedikünnepélyeken valahogy én mindig rossz voltam az intézetben. Arra emlékszem, az volt a szokás, hogy a rossz gyerekek nem vehették föl az úttörőnyakkendőt, és akkor én arra nagyon büszke voltam, hogy jaj de jó, nekem nem kell fölvennem az úttörőnyakkendőt. Eléggé érdekelt a történelem, az órákon is mindig rá-kérdeztem, hogy miért az oroszoknak a történelmével, a nagy Auróra cirkálóval meg a Téli Palota ostromával foglalkozunk, és miért nem a magyar történelemmel. Szóval, nekem ez valahogy olyan furcsa volt. Tízéves koromig különben nem jött senki sem látogatni, 1966-tól kezdve azután néha jött az apukámnak a húga a kisfiával együtt, a megszabott időpontban, a hónap első vasárnapján. De az édesanyám egyáltalán nem látogatott. Amikor tizenhat éves lettem, és már egy másik intézetben voltam, megengedték, hogy minden második hétvégén hazamenjünk. A nevelők meg se kérdezték, ki hova megy, mindenki megkapta a kilépjőjét, és mehetett, ahová akart. Én általában a nagymamámhoz mentem. Egyszer-kétszer fordult elő, hogy az anyámhoz, de azt is bár ne tettem volna.

Anyámat akkor ismertem meg, amikor első osztályos voltam. Egyszer, tizenhat éves koromban elmentem hozzá, de nem tudtam, hogyan kellene köszönnöm neki, vagy hogyan kellene megszólítanom. Ő meg egyáltalán nem segített. És ezért a mai napig nem tudom megszólítani, meg köszönni se nagyon tudok neki, sőt egyáltalán nem is köszönök neki. Aztán egyszer, amikor a hét végén hozzá mentem, az is úgy tizenhat éves koromban lehetett, még nem nagyon tudtam kiszámolni, mikor jön meg a menzeszem. És egyszer pont azon a hétvégén jött meg, amikor nála voltam, és akkor egy szörnyű le-

szidást kaptam az anyámtól, hogy csak sírtam. És nem tudtam megérteni, hogy miért szid le. Mert én abban az időben, amikor először megjött, még egyáltalán nem tudtam, hogy most mi történik, mi van velem. Senki nem mondta, hogy ilyenkor mit kell csinálni. Szóval, kis buta voltam ilyen téren.

Emlékszem, első osztályos voltam, és a testvéreimmel együtt átkerültünk egy másik intézetbe, ahonnan elvittek bennünket a Balatonra, Zamárdiba egy kényelmes üdülésre. Ott történt, Zamárdiban, hogy egyszer csak megjelent egy néni, és a nővéremet meg a bátyámat hazavitte végleg. Akkor tudtam meg, hogy ő az én anyám. És akkor én nagyon-nagyon sírtam, és kérdeztem, hogy engem miért nem visz haza. Erre azt mondta az anyám, jól emlékszem, hogy ha jó kislány leszek, akkor majd hazakerülök. Én meg nem értettem akkor, mit jelent az, hogy jó leszek. De tényleg nem értettem, és később sem tudtam megítélni, hogy rossz voltam-e vagy nem. Évesztes voltam, egy osztályt ismételtam, és ezért mindig úgy nézett ki, mintha túlkoros lennék. Na és ott, Zamárdiban aztán, amikor csak sírtam és sírtam, a nővéremnek egy barátnője patronált, hogy valahogy mégis elteljen a nyaralás. Mindennap elvitt fagyizni, enyhítette a fájdalmamat. Levelezés nem volt a testvérek között, míg ők otthon voltak, nem írtak levelet nekem, anyám sem írt, egyedül csak a nagymamámtól meg a nénikém-től kaptam nagyritkán levelet.

Az első lovagom egy férfi volt, aki nálam négy évvel volt idősebb. Ő bejárhatott hozzám vasárnaponként, de én nem úgy néztem rá, mint egy udvarlóra, hanem úgy fogtam föl, hogy ő az én jóakaróm, aki kint él, bejön hozzám, hoz nekem ezt-azt. És amikor bent volt nálam, mindig azt gondoltam, hogy jaj, mikor megy már el. Ha viszont nem volt bent, szóval hétköznapi volt, akkor meg mindig azt vártam, hogy mikor lesz már vasárnap, hogy jöjjön a Béla, és hozzon nekem valamit. Egyszer, egy vasárnap behívatott bennünket az igazgató. Valamilyen Lajosnak hívták az igazgatót abban az intézetben. Nem volt valami jó igazgató, arra emlékszem. Leültetett bennünket az igazgatói irodában, és mondta nekem, hogy megmenekülhetek az intézeti élettől, ha most a Bélának a felesége leszek. Mert hogy ugye szeret engem a Béla, meg mit tudom én. Erre én nemet mondtam, mert akkor még csak tizenhat vagy tizenhét éves voltam, és azt se tudtam, mi hogy megy, szóval a házassághoz akkor még nagyon fiatal voltam, nem tudtam felfogni a dolgokat, és mondtam, hogy várjunk egy picit ezzel a lépéssel, mert jobb lenne, ha én kikerülnék az intézetből, és akkor szabadon, magamtól mondanám ki az igent, nem pedig kényszerből, csak azért, hogy megmeneküljek az intézetből. Emlékszem, ez egy vasárnap délután történt, és akkor másnap hajnalban fölkeltek, és átvittek Esztergomba, egy félig zárt intézetbe, ahová a rossz gyerekek kerültek. És most, hogy visszagondolok, nem hiszem, hogy azért kerültem volna Esztergomba, mert rossz voltam, hanem azért, mert nem azt választottam, amit az igazgató akart volna.

Szóval, bekerültem az esztergomi intézetbe. Volt ott egy igazgató néni, aki patronált engem. Minden vasárnap kivitt a lakására, náluk ebédeltem. Nagyon sovány kislány voltam, és ő valami végett engem sajnált. Én voltam a liblingje, nem tudom, hogy miért. Volt egy beteg férje, és ott tanultam nála, tehát olyan megkülönböztetett gyermekként kezelt engem ott az az igazgató néni. A többiek előtt furcsa volt ez a dolog, bántottak is miatta, és azért engem is zavart egy kicsit. Főleg, amikor közösen ebédeltünk az ebédlőben, és odajött hozzám ez az igazgató néni, és megkérdezte, hogy Margit, ízlik-e az ebéd? Akkor nagyon szégyelltem magam, és utána, amikor elment, nem győztem kapkodni a fejem. Az előző intézetben, ha rosszak voltunk, akkor húst nem kaphattunk, és büntetésként olyan volt, hogy levittek bennünket a parkba, és velünk építették meg a sportpályát. Jó, ez egy nagyon szép gesztus, de mi mint kislányok nem is tudom, mit kaptunk a kezünkbe, azzal kellett a fát kivágni a gyökere fölött. Nem azt mondom, hogy egy lány nem tud

kivágni egy fát, meg voltunk ott tízen is, arra emlékszem, de mégiscsak túlzás, hogy ezt büntetésnek szánták. Meg olyan is előfordult, és ez nekem borzasztó kegyetlen volt, pedig pici büntetés volt, de nekem gyerekfejjel nagyon kegyetlennek tűnt, mivel undorodtam a hernyóktól meg az ilyen rovaroktól, és ezt mindenki tudta rólam. A szilvafa meg tele volt hernyóval, én meg szándékosan azt a büntetést kaptam, hogy arról a fáról le kellett szednem az összes szilvát. Én inkább elbújtam, nehogy le kelljen szednem a szilvát. Ez egy iszonyú büntetés volt, s mivel elbújtam, jól megvert az igazgató.

Máskor is nagyon megvert különben, számoltam is abban az időben, és most is emlékszem, tízszer vert meg nagyon. Egyszer például azért, mert beteg voltam, és az osztálytársaim mertek orvost hívni. Kihívták a faluorvost, mert már majdnem meghaltam, olyan magas lázam volt. Máskor meg azért kaptam ki, mert kivittek bennünket a földekre, dolgoztattak bennünket, a fizetésünket viszont nem kaptuk meg, pedig azt mondta a nevelőnk, hogy ezt a pénzt mi megkapjuk majd zsebpénznek, és nyilvántartotta egy ilyen csíkos füzetben, hogy kinek mennyi a pénze, és ha éppen édességre volt szükségünk, akkor lehetett kérni, abból vásárolhattunk, és azt nekünk szépen levonták a füzetben. És egyszer én cukorkát akartam venni, de azt mondták, hogy már nincs pénzem, miközben tudtam, hogy még szinte semmit nem költöttem el belőle. Na, akkor borzasztóan kivertem a hisztit. Akkor is jól megvert az igazgató, és azt mondta, hogy itt neveltek engem, és a neveltetésemért ez a pénz bekerült az intézeti kasszába. Egyszer még egy újságíró is jött, csinált egy riportot, én elmondtam neki mindent, meg a többiek is, de aztán az igazgató valószínűleg lepénczelte, mert nem az jelent meg, ami a valóság volt, hanem az, amit az igazgató adott le. Ráadásul orosz laktanya mellett volt ez az intézet, nagyon nem szerettem különben. Amikor például kivittek bennünket moziba, az rettentő kellemetlen volt, mert a városon keresztül végig egyforma ruhában, sorban kellett vonulni. És ez szörnyen megalázó volt, mert mindenki úgy bámult bennünket, mintha bűnözők lennénk.

Aztán végül úgy jöttem ki, hogy az oktatóm talált egy munkahelyet nekem, szállással együtt. Feljöttünk Pestre, körbenéztünk. Elmentünk a nagymamámhoz is, ott ebédeltünk, akkor ismerte meg az oktató a nagymamámat, az egész családját, aztán visszamentünk az intézetbe, és végül hetvennégy június harmadikán szabadultam. Amikor kiszabadultam, borzasztóan örültem. Olyan voltam, mint egy kis madár, és egyszerűen nem tudott érdekelni, mi történik velem a nagyvilágban. Szabadnak éreztem magam, olyan jó volt, és egy munkásszállóra kerültem, a Dózsa György útra, de nem tudtam sokáig ott maradni, mert valahogy nem volt nekem az a hely otthonos. És inkább menekültem onnan, és hamarosan elmentem albérletbe lakni, mert azt gondoltam, hogy mégis egy lakás családiasabban néz ki, mint egy szoba a munkásszállón. Kétszáz forinttal jöttem ki, amit rögtön a szállón le kellett adnom szállásdíj gyanánt. Egy ruhám volt. Abban jártam dolgozni egészen augusztusig. Abban dolgoztam, abban jártam az utcán és a szállón, és amikor jött a hétvége, akkor addig a szállón kellett várnom, amíg kimosattam. Amikor este lefekszem otthon, meg reggel, mikor felkelek, ezekre ma is vissza szoktam gondolni, mert olyan szomorú ez az egész. Ha olyan filmet nézek este, amiről úgy érzem, hogy engem érint, például egy szomorú gyerekes filmet, vagy egy tragédián alapuló családi sorsot filmesítenek meg, akkor sírok. Nagyon lelkizősen fogom föl különben a dolgokat, és csak úgy tudom megnyugtatni magam, hogy föl hívom az egyik szomszédomat, aki külföldön is élt, és vele meg tudom beszélni az ilyen dolgokat. De ha ő nem lenne ilyenkor, nem is tudom, mi történne velem. Lehet, hogy ideg-összeroppanást kapnék, vagy nem is tudom. Mert csak azzal tudom megnyugtatni magam, hogy megbeszéljük a dolgokat, elmondom neki, hogy mit éreztem, és akkor attól úgy megnyugszom. Érdekes ez a dolog.

Az első munkahelyemen, a ruhagyárban iszonyú rossz volt. Még most is emlékszem rá, mintha tegnap történt volna. Ki voltam szolgálatva. Akkor egy hónapban kétszer volt fizetés: volt egy előleg meg egy végelszámolás. Na most én a hó elején, hatodikán kezdtem el dolgozni, tehát tizenötödikén volt az egyik fizetés, és valamikor huszonhatodikán a másik. Én tizenötödikén persze eleve nem kaptam fizetést, mert csak a hónap elején kerültem oda dolgozni. A kétszáz forintomat, amivel kikerültem az intézetből, már korábban elvették a munkásszállón, tehát teljesen pénztelenül voltam. Pedig akkor még öt forintból meg lehetett reggelizni, negyven filléres volt a zsemlye, pár forint volt egy májkrém, kettő tíz vagy még annyi sem volt egy fél liter vagy egy pohár tej. És amikor a többiek látták, hogy nekem nincs semmi pénzem, akkor ilyen aprópénzt gyűjtöttek össze nekem egy nejlonzacskóba, és odaadták nekem mint valami jótékonytságot. Borzasztóan meg voltak hatva maguktól, hogy milyen rendesek: „tessék, Margit, itt van, te egy kis intézetis vagy, mégis, azért legyen valami pénzed, mert látjuk, hogy nem eszel semmit”. Én borzasztóan sírtam, szégyelltem magam, nem örültem neki, de mégis elfogadtam. Mit csinálhattam volna?! Nekem minden borzasztó szokatlan volt, borzasztó magas volt, nem értettem semmit, rengetegnek tűnt az a zacskó aprópénz, és csak sírtam és sírtam, szégyelltem magam. Arra is emlékszem, hogy munka után elmentem a nagymamához Újpestre, hogy nézd meg, mama, mit csináltak velem, összegyűjtöttek pénzt, hogy nehogy éhen haljak. Valahol tudtam, hogy szép dolog ez, de valahogy szégyelltem magam. Szóval csak sírtam és sírtam.

Akkor össze is írtunk egy táblázatot a nagymamával, már nem emlékszem, hogy mennyi pénz volt a zacskóban, de kiszámoltuk, hogy mennyiből jövök ki reggelire, mit vigyek be a gyárba, meg hogy mennyi a vacsorám. Akkor hétvégén a nagymamámnál étkeztem, és így kijöttem ebből a zacskó pénzből a fizetésemig. De addig mindennap nyelnem kellett, hogy a kis intézetis így, a kis intézetis úgy. És amikor utána elkezdtem bent enni a gyárban, mindenki nézte, hogy na, a kis intézetis hogy eszik. Szóval, borzasztó volt. Ezért inkább elbújtam és kimentem, és úgy fogyasztottam az el én kis reggelimet. Nem volt valami kellemes helyzet. És amikor megkaptam az első fizetésemet, elaludtam, utána pedig nem mertem bemenni a gyárba dolgozni. Én nem abban a rendszerben nevelkedtem, hogy na, reggel fölkelni, aztán irány dolgozni. Azt senki nem mondta nekem az intézetben, hogy mit kell csinálni akkor, ha hatra kellett volna menni dolgozni, de az ember elalszik, és amikor fölébred, már fél nyolc van. Ilyenkor mi van? És akkor én összeraktam a két kezem, és nem mertem kimozdulni a szobámból. Nem mertem sehova se menni, mert nagyon féltem, és a második nap is otthon maradtam. A harmadik napon pedig azért nem mertem elmenni dolgozni, mert előző nap sem mentem dolgozni. És akkor, mintha érezte volna, hogy valami probléma van velem, fölkeresett az egyik volt osztálytársam. Én nagyon megörültem, és mondtam neki, hogy mi történt, hogy már egy hete nem mentem dolgozni, és nem tudom igazolni, és hogy akkor most mi lesz. Erre ő mondta, hogy ne izguljak, van neki egy ismerőse, kiállítanak egy igazolást, és nekem csak azt kell hazudnom, hogy kórházban voltam. És tényleg szerzett nekem egy igazolást, és arra még táppénzt is kaptam. Szóval, így menekültem meg. Nagyon kellemetlen volt, és akkor utána el is jöttem a ruhagyárból. Nem tudtam ott maradni, valahogy nem volt jó. Nem tudom megmagyarázni még ma sem, hogy tulajdonképpen mi volt a bajom.

Utána próbálkoztam egy másik munkahelyen, aztán egy harmadikon, de sehogy sem találtam a helyemet. Ha megkaptam a fizetést, úgy fogtam föl, hogy végre van pénzem, amit el lehet költeni. Első időben volt az, hogy egy kis mozi, egy kis reggeli, egy kis ebéd. Beosztottam, tényleg, egész jól beosztottam a pénzt. Aztán a következő fizetéseknel már lassan rájöttem, hogy sok embernek van szép ruhája, meg mit tudom én, és én is na-

gyon szerettem volna szép ruhát, mert már hónapok óta ugyanabban a ruhában jártam, és amíg kimostam és száradt, addig otthon kellett maradnom, lepedőbe burkoltam magamat, és vártam, hogy megszáradjon. És volt, amikor még félig vizesen vettem föl, és úgy mentem ki a nagymamához, hogy ott átvasaljam. Meg is sajnált a nénikém, bementünk a volt intézetembe szólni, hogy az állam hogy engedett ki engem, szóval valamit ő ott mondott, és akkor kaptam egy ruhacsekket, amit az akkori Úttörő Áruházban kellett levásárolni. Kétezer-ötszáz forintról szólt, jól emlékszem, nagy pénz volt akkoriban az, de télikabátra így se jutott belőle. Az első télikabátomat a nővéremtől kaptam. Na, az olyan volt, hogy lesülne a képenről a bőr, ha ma ebben végig kellene menni az utcán. De akkor fölvettem, mert nem volt más. Pedig az intézetben mindig azt mondtam, hogy na, majd ha én szabad leszek, olyan ruhát veszek fel, ami nekem tetszik, s hogy majd én fogok a legszebben járni. Szóval, lehet hogy ez is bennem volt, és lehet, hogy evégett válogatni akartam volna, hogy nekem tényleg szép ruháim, jó cuccaim legyenek, mindenből a legdivatosabb. Meg talán az is lehet, hogy a szabászat miatt is bennem volt az, hogy én egy új fazont akarok, olyat, amit nem látok senkin. És ezért iparkodtam úgy öltözködni, hogy lehetőleg ne legyek rongyos.

Aztán jöttek az albérletek! Azt hittem, hogy minden családiasabb lesz. Na, ekkor aztán tényleg nem volt tökéletes az életem. Az első komolyabb lovagom is úgy jött, hogy pont nem tudtam hol lakni, és akkor ismerkedtem meg vele. Ezért nem úgy fogtam fel, hogy na, ez az ember az én partnerem vagy a nem is tudom, milyen kapcsolatom lenne, hanem valahogy egy jóakarátú szállásadónak gondoltam. Mert ha így visszaemlékszem, úgy nézett ki a dolog, hogy akkor laktam nála, amikor tél volt, amikor pedig jött a jó idő, akkor Margit kirepült ebből a környezetből, és ment a barátnőjéhez, vagy keresett egy újabb albérletet. Aztán az albérletéhez keresett egy másik munkahelyet, mert az albérletét ki kellett fizetnie. De volt olyan, hogy az egyik ütötte a másikat. Akkor megint egy másik albérlet, aztán megint. Szóval, állandóan költözködtem. Aztán újabb munkahely, aztán megint egy újabb. Volt, amikor azért kellett személyit cserélnem, mert már betelt az ideiglenes lakrész helye. Akkor volt olyan, hogy ezért nem lett munkahelyem, aztán máskor meg azért nem lett albérletem, mert nem volt munkahelyem. Szóval, ez egy ördögi kör volt.

Most, hogy így visszaemlékezem, van bennem egy kis káröröm is, nem titkolom, mert igazán nem mondhatom azt, hogy én a Kádár-rendszert, a „nagy szocializmust” különösebben építettem volna. Talán furcsa, de már sokszor gondoltam rá: apukám is ez ellen a rendszer ellen harcolt, ez a rendszer ölte meg. Én ugyan nem haltam meg, de a céloim ugyanaz volt, mint az apukámnak. Én mindig a másik oldalon álltam, és mindig azt akartam, hogy legyen már vége annak a nagy szocializmusnak. Ezért voltam olyan boldog, amikor meghalt a Kádár. És én azzal tudtam harcolni, hogy az egyik hónapban beléptem egy munkahelyre, a másik hónapban meg kiléptem. Persze mindig mindenhol volt valami baj is. Jött az magától, nem kellett nekem különösebben akarni. Vagy a kollégáimmal volt a gond, tehát nem tudtam beleilleszkedni a társaságba, vagy a főnökömmel volt probléma. Olyan is volt, hogy azért léptem ki fizetés után, mert láttam, hogy mennyit fizettek, és hát annyi pénzért én nem voltam hajlandó dolgozni, s mentem egy másik munkahelyre. Arra persze mindig figyeltem, hogy harminc napon belül megint elhelyezkedjek, mert ha egy hónapnál hosszabb ideig nem dolgoztam, az már büntett volt, „közveszélyes munkakerülésnek” számított. Az is meg volt szabva, hogy egy évben a harmadik munkahely után el kellett menni egy munkaközvetítőbe, hogy kapjon az ember valami újabb munkát. Ezeket mind végigjártam abban az időben. Az ilyen dolgokat nem mindenki tudja, csak az, aki abban az időben tényleg sok munkahelyet megjárt.

Egyszer, emlékszem, világgá akartam menni. Elindultam az első vonattal, egy kis csomaggal, jegy nélkül. Ahol lerakott a kalauz, már nem is tudom, hogy melyik vidéki városban volt ez, beálltam dolgozni. Valami térképészeti vállalatnál voltam segédmunkás. Egy panellakásban béreltem szobát, ott laktam egy-két hónapig, de lehet, hogy rövidebb ideig tartott. Nem is tudom, miért, mégis eljöttem onnét, valahogy nem éreztem jól magam, vagy mit tudom én, mi volt a probléma. Mondtam magamnak: gyere, Margit, vissza Pestre! Ja, most eszembe jutott, mi volt a baj. Azok ott a térképészetnél mind azt hitték, hogy lehet, azért jöttem el Pestről, mert én onnan ki lettem tiltva. Mert akkoriban olyanok voltak az emberek. Ezért gyorsan el kellett jönnöm onnan, nehogy a rendőrségre vitessenek. Emlékszem, olyan hirtelen jöttem el, hogy még az utolsó fizetésemet sem vettem fel. Akkor megint albérletet kellett keresnem. Volt olyan, hogy hetekig a lépcsőházban aludtam, volt, amikor barátnőt kerestem, hogy hadd aludjak nála egy-két napot, de aztán a szülei elzavartak mind a kettőnket, merthogy ő beengedett a lakásába. Nem egyszer a rendőrségre kerültem pont évégett, hogy nem tudok hol aludni. Szóval, nagyon keserves volt az életem.

Egyszer még az anyámhoz is haza akartam költözni. A bátyám is otthon volt, de az anyám be sem engedett a lakásba, csak a kapuig, és mondta, hogy nem mehetek haza, meg hogy maradjak ott, ahonnan jöttem. És én ott álltam a kapuban és sírtam, nem tudtam hová menni, és végül a rendőrségen kötöttem ki. Ott persze fölvtették az adatokat, hogy ki vagyok, hol, mikor születtem, szülők, minden, és akkor kérdezték, hogy hol van az én apám. Erre mondtam, hogy hát az én apám eltűnt 1956-ban, és úgy tudom, hogy amikor intézetbe kerültem, akkor tűnt el, és azt hiszem, azért is kerültem be az intézetbe, mert ő eltűnt. Akkor a rendőrök kimentek az anyámhoz, ő meg azzal védte magát, hogy azért nem engednek haza, merthogy én lopok, rossz vagyok, csavargó vagyok, meg ilyeneket mondott. És akkor visszajöttek a rendőrök, és mondták, hogy nem tudnak mit csinálni, mivelhogy kicsi a lakás. És mondjuk, nem tettek ki az utcára este, ott aludtam, vacsorát kaptam, és reggel elengedtek, de azzal már nem törődtek, hogy hova megyek. Munkahelyem volt, azt hiszem, délutános voltam pont, és akkor mentem dolgozni, de már arra nem emlékszem, hol dolgoztam. Valamilyen gyárban, biztosan.

Az udvarlókkal is mindig problémák voltak. Nem sikerültek a magánéletemben a partnerkapcsolataim. Nem is tudom, hogy magyarul... Mindig meg voltam ijedve egy-egy ilyen kapcsolattól, hogy lekötöm magam. Félttem attól, hogy egy férfi parancsolni fog nekem, hogy ezt kell majd csinálni, meg azt kell majd csinálni. Félttem attól is, hogyha megházasodok, akkor háziaskodnom kell, főzni meg takarítani meg ilyenek. Mind a mai napig nem tudok vásárolni egy közértben. Ha kapok egy listát, hogy ezt kell megvenni, akkor nem találok, mi hol van a polcon. Soha semmit nem találok meg még most sem, és tudom, hogy az életem végéig sem fogok. Képtelen vagyok rá. Csak úgy vagyok képes most is vásárolni, hogy bemegyek a boltba, nem tudom, hogy mit akarok venni, de ha meglátom, ott van a szemem előtt, akkor szépen ki tudom válogatni, hogy erre most szükségem van, arra meg nem. Csak ez nagyon sokáig tart, mert ha bemegyek a boltba, nem tudok kijönni onnan.

Megesett velem, hogy nyolcvankettőben terhes lettem az élettársamtól. Télen valahogy mindig nála laktam, mert hideg volt, jobb időben meg kirepültem onnan, nem tudtam vele maradni. Tőle származik az egyetlen gyermekem. Ez a férfi el akart venni engem feleségül, mondta, hogy ő a gyermekem apja, még könyörgött is nekem, de én egyszerűen megijedtem még a házasság szótól is, és mindig nemet válaszoltam, pedig éveken keresztül el akart venni feleségül. Szóval menekültem, nem is tudom, hová. Volt ott is sok probléma, biztosan a viselkedésem végett, vagy nem is tudom, mi miatt. Egyszer elmenekültem onnét a lányommal együtt, és elmentem egy volt osztálytársnőmhöz.

Amikor elindultam, még nem tudtam, hogy hová megyünk, útközben jutott eszembe, hova menjünk. Az ő kihordása sem volt akármilyen, ahogy most így visszaemlékszem. Ebben az időben Gyálon laktam egy cigány családnál albérletben. Annak idején azt hittem, hogy milyen bátor, merész dolgot csináltam, mivel a terhességem úgy zajlott le, hogy mindvégig egyetlen orvos sem látott, nem volt kismama könyvem, a vendéglátóipari vállalatnál pedig, ahol akkor dolgoztam, senki sem tudta, hogy terhes vagyok, mert nem mertem nekik megmondani. Amikor észrevették, hogy nő a pocakom, rákérdeztek, és akkor megmondtam nekik, hogy igen, már a hetedik hónapban vagyok. Akkor egy kicsit kényeztetni akartak a kollégáim, de ez engem nagyon zavart, nem akartam, hogy kényeztessenek, nem engedtem, és továbbra is emelgettem a teli sörösrekeszeket, mert mutatni akartam nekik, hogy elbírom.

Emlékszem, már nagyon sűrűn fájt a hasam, de még dolgoztam, és a főnököm borzasztóan leszidott engem, hogy ne hazudjak már, hogy nekem kétperces fájásaim vannak, mondjam inkább azt, hogy lusta vagyok dolgozni. Éppen kiabáltunk a főnökömmel, amikor a lányomnak az apja pont bejött hozzám. Szóltam neki, hogy probléma van, be kellene menni a kórházba. Föl se voltam készülve, semmiféle kelengyém, cuccok meg ilyenek nem voltak nekem, semmim sem volt, mert azt hittem, van még egy hónapom hátra, s hogy csak szilveszterre jön majd a baba. És amikor bekerültem a kórházba, majd' elájult a doktornő, aki fogadott, amikor látta, hogy farmerban voltam. „Nincs elszorítva a hasa?” – kérdezte. Mondtam neki, hogy nincs, és hogy nem látja a szemétől, hogy nincs ott a hasamon a gumi nyoma?! Az igaz, hogy a cipzárt már egy ideje nem tudtam fölhúzni, viszont a farmer még feljött rám. Akkor az orvos mondta, hogy reggelre meglesz a baba. Nem is tudom elmondani, mi játszódott le bennem akkor, nekem annyira hihetetlen volt ez az egész dolog. És valóban meglett a gyerek reggelre. Született egy kislányom, nyolc hónapra, kettő hússzal, Évának hívják.

Másnap reggel, amikor fölébredtem, láttam, hogy a lányom nincs velem. Hát átvitték egy másik kórházba, merthogy koraszülött volt, és túl kicsi súllyal született. És aztán amikor visszahozták, én elő se mertem venni a cicimet sem, annyira szegénylős voltam. Azt se tudtam, most mi játszódik le, mindent a többi kismama mondott. Így visszagondolva most úgy ítélem meg, hogy tényleg egy nagy barom lehettem, egy szörnyen tudatlan valaki. Egyszerűen éretlen voltam erre az egész dologra. Két hónapos koráig bent volt a kislányom a kórházban. Majdnem minden nap látogattam. Akkor éppen együtt voltam az apjával. De amikor a gyereket kiadták a kórházból, mégis az apjának a szüleihöz, a gyerek nagyanyjához, nagyapjához vittük. Ott is volt egy darabig, onnan menekültem el vele.

Ezután jött a pokol: újsághirdetést adtam fel, hogy albérletet keresek kisbabával. A helyembe jöttek a címek, tehát nem nekem kellett lejárni az utat. Volt egy olyan lehetőség, hogy egy másik fiatal anyukához költözök. Ő éjszaka dolgozott, addig én otthon voltam, és vigyáztam az ő gyerekére. Nem is kellett fizetni az albérletért. Csak hát persze nem dolgoztam, és nem is tudom, mennyi pénzem volt havonta. Csak az anyasági segélyt kaptam, az meg csak pár száz forint volt, jól emlékszem. A lányom akkor még az én nevemen szerepelt, és a gyámügyi osztály elindított egy ilyen apasági pert, csak úgy hivatalból. Természetesen megnyertem a pert, miért ne, és a gyerek nálam maradt. Azt hiszem, tizenötezer forint volt a perköltség, amit a gyerek apjának ki kellett fizetni. Nagyon mérges volt evégett, és mondta, hogy nem kellett volna ezt csinálnom. Erre mondtam neki, lehet, hogy nem kellett volna, de nem én csináltam, hanem a gyámügyi hivatal, és én honnan tudjam, hogy ők mit miért csinálnak? Eközben viszont bennünket a gyerekekkel együtt kirúgott a főbérelő az albérletből, mert összejött valami pasassal, és leköltözött a Balatonra. Így megint az utcára kerültem a gyerekekkel együtt, és akkor elmen-

tem a rendőrségre, bejelenteni, hogy bennünket kirúgtak. De a rendőr semmit nem segített, csak azt mondta, hogy a tulaj azt csinál, amit akar.

Utána egy férfiismerősömhöz kerültem a gyerekekkel, és tényleg nagyon csodálkozom, hogy nem züllöttem el. Aztán volt egy olyan lehetőségem, hogy ennek a férfiismerősömnek volt egy ismerőse, egy másik férfi, aki befogadott bennünket. Ott laktunk egy darabig, és tulajdonképpen úgy volt, mintha egy kapcsolat akart volna kialakulni kettőnk között. De én az ilyen kapcsolatoktól mindig megijedtem, és nem tudtam arra gondolni, hogy akkor legalább a lányomnak jobb sora lehetne, mégis fedél lehetne a fejünk fölött meg ilyenek. Ezt képtelen voltam akkor fölfogni, és nem tudtam belemenni abba, hogy valamit valamiért. Ugyanakkor borzasztó érzelmes voltam, és egyszer valami történt, már nem emlékszem pontosan, hogy micsoda. Mindig féltékenykedett, nem mondom, hogy teljesen alaptalanul, de mégis... És akkor kaptam egy hatalmas pofont tőle. Én azon nyomban fogtam a sátorfámat, és a gyerekekkel együtt elmenekültem a lakásból. Nem tűrtem, hogy engem egy férfi megüssön. Elmentem a bátyám élettársához, és ott laktunk a sógornőmnél egy darabig. Ott kezdtük el intézni a bölcsődét, de nekem vissza kellett mennem dolgozni a vendéglátóhoz.

Közben a lányom beteg lett, nem csodálom, mert annyiszor költözködtünk ebben az időben, hogy meg sem tudom számolni. A nővéremnél is laktunk, de ő egy hétnél tovább nem volt hajlandó tartani bennünket, kidobott, azt se mondta, mik a lehetőségek, mit lehetne elintézni. Semmit nem segített, pedig most már tudom, nyugodtan ki lehetett volna bulizni egy lakást akkoriban. A gyerekekkel együtt soron kívül kaphattam volna egy szükséglakást. És akkor egyszer csak kiderült, hogy a lányomnak bedagadt a füle. Én mindig láttam, hogy volt ott a füle mögött egy ilyen kis piros csík. Én azt hittem, hogy a fürdetés végett, ahogy nedves maradt, és próbáltam is hintóporral kezelni, de a hintópor nem volt jó, mert mindig becsomósodott. Szóval, nem tudom, mi történt, tény, hogy fülgyulladásra kapott. Mindkét fülét meg is műtötték. Úgy volt, hogy utána hazahozhatom, de mégis bent kellett hogy maradjon a kórházban, mert utána kapott egy tüdőgyulladást. Abból rendbe jött, de utána kiderült, hogy van egy légszóhurutos asztmája is. Gondolom, ez attól volt, hogy állandóan költözködtem, ilyen lakásba, olyan lakásba, volt, amelyik penészes volt, volt, amelyik pince volt, ahogy így visszaemlékszem. Ez senkinek se tesz jót, ettől könnyen lehet asztmát kapni. Kész csoda, hogy én nem kaptam.

Amikor kiderült, hogy komolyabb a baj, a lányom fölkerült a Szabadság-hegyre, a tudószanatóriumba, és ott is tartották másfél évig. Ott be kellett volna adnom egy környezettanulmányt, amiből kiderült volna, hogyan élünk otthon. De ezt én nem tudtam leadni, mert hol itt laktam, hol ott, és akkor szóltam az apjának, hogy gyere már, tartsunk össze a gyerek érdekében. Ne engem nézz, hanem a lányodat, hogy legalább neki ne legyen olyan sorsa, mint nekem, legalább ő ne kerüljön intézetbe. És ő leadta a környezettanulmányt, aztán utána látogatni is többször együtt mentünk. Valahogy nem mertem egyedül följárni, nem tudom, miért. Aztán egy darabig nem tudtam meglátogatni, és amikor egyszer mentem föl és kerestem a lányomat, mondták nekem, hogy a múlt hónapban már elvitte az apja. Nem egészen hároméves volt akkor. És utána egy darabig még fölmentem az apjához látogatni, de mindig sírva fakadtam. Erre nagyon rossz visszaemlékezni. Nem akkor sírtam, amikor fönt voltam náluk, hanem akkor, amikor eljöttem. Mindig kaptam egy olyan sírógörcsöt, és olyan rosszul éreztem magam, hogy nem is mertem többet menni. És most már jó néhány éve nem láttam őket, nem nagyon tudom, mi van a lányommal. És utólag most már látom, hogy bármilyen gondom volt, vagy nehéz helyzetbe kerültem, én inkább sírva fakadtam és megfutamodtam. Nem az az ember voltam, aki tíz körömmel kikaparja magának, amit akar. Én mindig csak lassan figyeltem föl a dolgokra, és csak később gondolkodtam el azon, hogy vajon miért vagyok

annyira elesett. Hogy miért nem sikerül nekem semmi sem? Miért van az, hogy mindig úgy éreztem, és most is úgy érzem: akárhová megyek, csak rúgást és rúgást kapok?

Talán ezért kezdtem el érdeklődni apu iránt is. A nénikém egyszer azt mondta róla, hogy az apukám tanulni akart, el akart menni a saját szüleitől, és el is ment Szegedre, hogy ne legyen otthon. Azt hiszem, ez a Rákosi rendszerben volt, és akkor Szegeden volt egy ilyen katonai akármí, valami iskola. És oda járt az apukám, meg ott lakott, és ott ismerte meg az anyámat. Szóval, akkoriban ő ott albérletben lakott, és én csak mostanában tudtam meg, hogy az anyámat is nevelőszülők nevelték fel. Én gyerekkoromban ezeket a dolgokat nem tudtam, csak most, a rendszerváltás után. És aztán nagyon-nagyon szerelmesek voltak, följött az apám Pestre, állítólag nem fejezte be azt a katonai iskolát valamiféle politikai okok miatt. Nem tudom, ez sötét, ezt nem tudom. Le is fokozták, és valószínűleg azért nem akart visszamenni Szegedre, mert lefokozták. Inkább visszajött Pestre az anyámmal együtt és itt összeházasodtak. Apám a Gamma gyárban dolgozott, Újpest és Angyalföld határán. Anyám is ott dolgozott. A testvéreim ötvenkettőben meg ötvenötben születtek. Hogy milyen volt a házaseletük, nem tudom, de akkoriban nem stimmelhetett valami, mert az apukám egy ideig a szüleinél lakott az anyámmal meg a két idősebb testvéremmel, de később, talán ötvenötben vagy nem tudom, mikor, egy ilyen mosókonyhaszerű lakást kapott az anyám Újpesten a két gyerekkel. Akkor oda átköltöztek, egy ideig apám is ott volt velük, de aztán elég sűrűn járt haza a szüleihez. Az én anyám valahogy nem volt jóban az anyósával meg a sógornőjével, de azt már nem tudom, hogy miért. Pedig korábban együtt laktak. És közben ő terhes lett velem, aztán jött ötvenhat, és hát mivelhogy az apunak valami nem tetszett a rendszerben, kapóra jött neki ez a forradalom. Nemzetőrparancsnok-helyettes meg parancsnok volt. Aztán ki akart menekülni külföldre, de elkapták.

Amikor a bátyám meghalt, utána a nővéremmel egyszer filóztunk ezeken a homályos, kétes családi történeteken, meg azon, hogy tényleg, miért is voltunk mi intézetben, meg hogy én miért maradtam bent az intézetben, és hogy ők miért jöttek haza. Feltűnt nekünk, hogy az anyunál semmi fénykép nincs az apuról, és kerestük, hogy miért nincs. Tényleg nem volt. Sosem is volt. A mai napig nincs. Mondtam a nővéremnek, hogy majd én elkezdek kutatni, mégis mi az igazság. És egyszer, valamikor a nyolcvanas években, egy hétköznap volt, arra emlékszem, hívatott a főnököm. Bementem az irodába, ott volt két úr. Mutatták az igazolványukat, de én nem nagyon figyeltem, mert nem értettem én az ilyen dolgokhoz. Akkor mondták, hogy bevisznek a rendőrségre, de utána visszajöhettek majd a munkahelyemre. És akkor egy ilyen civil, Lada kinézetű kocsival bevittek Újpestre, a rendőrségre. Ott az irodában ez a magas, középkorú, talán idősebb volt, mint középkorú, de nem volt még öreg, ez a vékony, magas, hangos, barnás ember öltönyben, azt nem tudom, hogy nyakkendő volt-e rajta, de öltönyben volt mindig, na, ez az ember azt kérdezte, hogy hol lakom, hova járok, kik az én barátaim, kik az én barátnőim, miért nem vagyok bejelentkezve az albérletbe, mert ha nem jelentkezek be, akkor szabálysértést követtek el, és akkor pénzbírságot kapok, vagy ha bejelentkezés nélkül lakom ott, akkor jobb, hogyha elköltözöm és keresek egy új albérletet, ahova be tudok jelentkezni. Tehát, akkor, szóval, ilyen volt ez az első találkozás, tehát ez a behívás. És akkor másnap mentem dolgozni, még a kollégáim erről nem tudtak, és úgy a napra már nem emlékszem, de hétköznap, eltelt egy-két nap közben, szól a telefon, és akkor mondták, hogy megint menjek be a rendőrségre, azon nyomban, tíz órára. És akkor megint az volt az első, hogy bejelentkeztem-e már, meg hogy kik a barátaim, meg hogy hova járok. Szóval állandóan ez volt, hogy kikkel állok szóba, milyenek a kollégáim, milyenek a főnökeim, szóval csak ez. Van-e barátom, vagy miért nincs barátom, szóval ilyen magánügyek, szóval az életem.

Én úgy éreztem akkor, hogy szálkát keresnek, hogy hol tudnának belém kötni. Le is buktam a munkahelyen, mivel megtudták, hogy a rendőrség állandóan noszogat, meg értem jönnek, és akkor a kollégáim kérdezték, hogy mit csináltam. Mondom, én semmit nem csináltam. És akkor történt, hogy amikor elváltam a rendőrtől, az azt mondta, hogy most már többet nem fog zaklatni, és ezt is csak azért csinálta, mert énnekem jót akart, nem akarta, hogy rossz társaságba kerüljek, merthogy én a *forradalom leánya* vagyok. Én ezt a „forradalom leányát” nem nagyon értettem. Arra még nem gondoltam akkor, hogy ez összefüggésben lehet az apámmal. De valahogy úgy megpiszkált engem ez a rendőr, hogy érdekelni kezdett engem ez az ötvenhatos dolog. Akkor mentem dolgozni az Észak-Pesti Vendéglátó-ipari Vállalathoz. Újpesten, a vasútállomás mellett dolgoztam egy önkiszolgáló étteremben. Bejárt oda egy rendőr, akit Tibi bácsinak hívtak, és őt kérdeztem meg. De úgy, hogy beültem a kocsijába, négy szemközt, hogy Tibi bácsi, tessék megmondani, mi volt ötvenhatban, én nagyon kíváncsi vagyok, nekem problémám volt ezzel az évszámmal, amikor a régi munkahelyemen dolgoztam, meg úgy általában rám akaszkodnak a rendőrök. És a Tibi bácsi akkor azt mondta nekem, hogy eljön még annak az ideje, Margit, és akkor leülünk és megbeszéljük. De azóta nem találkoztam a Tibi bácsival.

És mivel még akkor sem tudtam meg, hogy mi is van ezzel az ötvenhattal, fogtam magam, és elmentem a rendőrségre egy ilyen fogadónapon, tehát egy ilyen hétfőn, szerdán vagy pénteken, azt hiszem, hosszú napon, és a kapuban beadtam, hogy eltűnt személy után szeretnék érdeklődni, és úgy tudom, hogy itt lehet leadni az adatot eltűnt személy után. És mondta, hogy persze, és akkor fogadtak egy ilyen irodában, és elkezdte gépelni a rendőr az én adataimat, az anyám adatait, és akkor kérdezte, hogy kit keresek, és akkor mondtam, hogy az édesapámat, aki Hajdúnánáson született 1930-ban, ezt is onnan tudtam, hogy a nővérem fölírta egy papírra, de a hónapot meg a napot nem adta meg. És amikor kérdezte a rendőr, hogy mikor tűnt el az apám, akkor mondtam neki, hogy ötvenhatban. Erre abbahagyta a gépelést, kiszedte a lapot, félretette és azt mondta: Margit, nagyon-nagyon szívesen segítenék neked, de nem tehetem. És jóindulatból azt mondta a rendőr, mert ez egy ilyen nagyon rendes rendőr volt, szóval jóindulatból azt mondta nekem, hogy fogadjak egy ügyvédet, és majd az ügyvédnek be kell mennie a Belügyminisztérium irattárának az akármijébe, és ott van az apu anyaga, és esetleg ott megtudhatok valamit az apámról, de még az sem biztos, hogy megmondják nekem, vagy hogy az ügyvédnek megmondják-e.

Akkor én kijöttem a rendőrségről, és mivelhogy nekem erre nincs pénzem, hogy ügyvéd, elmentem a családsegítő központba, ahol jogászok is vannak, és ott elmondtam ezt a problémámat, hogy kit keresek, és ugyanígy leadtam, hogy mikor született az apám, kik a szülei, mikor tűnt el, én a lánya vagyok, de van még gyermeke, feleség, szóval ezeket az adatokat leadtam. Teltek-múltak az évek, és volt ott egy jogász, mindig mentem hozzá, de mindig úgy fogadott: Margit, még mindig nem tudunk semmit, nem tudunk beférni a paksamétába. És közben nekem bent volt a lakásigénylésem Újpesten, de az volt a probléma, hogy én sohasem ott laktam, ami éppen be volt írva a személyimbe, hanem valahol máshol, ideiglenesen. Tehát mindig passzlabda volt. Na, szóval rossz volt.

Mikor is halt meg a Kádár? Azt hiszem, nyolcvannyolcban. Na, ennek én akkor nagyon örültem! Erre pontosan emlékszem. Rögtön befutottam a családsegítő központba, és mondtam, hogy most lehet, hogy könnyebb lesz kikutatni, mi van az apuval, mert én még mindig hittem, hogy él az apu valahol, s lehet, hogy ő is keres bennünket, csak neki sincs meg a lehetősége, hogy megtaláljon. Akkoriban volt a tévében egy riport, hogy az oroszok kivittek ötvenhatban magyarokat, és megváltoztatták a nevüket, ott kellett élniük, vagy névtelenül vannak eltemetve. Szóval akkor hallgattam a híreket, s ha volt egy-

egy lista, akkor figyeltem, hogy esetleg nincs-e ott az apám neve. De sosem volt ott, és akkor én félig-meddig örültem, és félig-meddig szomorkodtam: jaj, hát akkor mégsem él ott az én apám. És amikor legközelebb mentem a családsegítő központba, az egyik nő szólt, hogy Margit, keresett téged az újpesti alpolgármester, feltétlenül menjél be hozzá. Föl is hívta nekem telefonon, hogy most éppen itt vagyok, és hogy átmehtnék-e. Fogadott is rögtön az az alpolgármester, kávé is főzött nekem, és adott egy listát, amin három- vagy négyszáz kivégzett ember neve volt, ábécé sorrendben, születési év, hely, meg az anyja neve ott volt mindenkinek. Odaadta nekem, és akkor láttam, hogy ott van az apám neve. Nem tudtam sírni, arra emlékszem.

Utána ez az alpolgármester adott egy nevet és egy telefonszámot, hogy ezt a személyt feltétlenül keressem fel, mert ő is keres engem. És akkor jelentkeztem nála, és itt kezdődött egy olyan fordulat, hogy úgy éreztem, talán jobb lesz az életem egy kicsit. Ez az ember nagyon gyorsan fogadott, azt hiszem, még azon a héten. Beszélgettünk egy kicsit, elmondta az egész ötvenhatos történetet, kérdezte, hogy nekem milyen a sorom, és hogy élek most, van-e valami problémám, van-e valami, amiben segíthet nekem. Akkor pont nem volt lakásom, és mondtam, hogy ebben kellene valahogy segítenie, mivel van egy lakásigénylésem, de állandóan össze-vissza passzolnak, pedig már alig várom, hogy saját fedél legyen a fejem felett. Mondtam, hogy szeretném a saját magánéletemet élni, mert úgy érzem, hogy nekem ehhez jogom van. Azt is elmondtam neki, hogy egész életemben úgy éreztem, ki vagyok szorítva mindenből. Erre ez az ember azt mondta, tud segíteni, és tényleg segített: egy pár hónap múlva lett lakásom, ott, ahol a többi ötvenhatos is él. És most már néhány éve ezen a telepen lakom.

Hárman vagyunk itt kivégzetteknek a gyerekei. A másik kettő egy kicsit gyengébb akaratú, mint én, ezért egy kicsit le vannak zúllva, szóval eléggé alkoholisták. Ők belefásultak már ebbe az egészbe. Őket már nem érdekli, hogy most mi van, csak az, hogy iganak, jó részek legyenek. Ezért sem tudok velük összefogni, és ez nagyon kellemetlen nekem. Például a kormány ad az ötvenhatos Szabadságharcosokért Alapítványnak egy támogatási segílyt. Az idősebbnek mondott ötvenhatos hősök mindent megkapnak ebből a pénzből: megemelt nyugdíjat, karácsonyi juttatásokat, október huszonhárom, június tizenhat és nem tudom még, mi mindent, minden évben. De ha én beadok egy kérvényt, elutasítanak azzal, hogy én nem szorulok rá, és ezért úgy érzem, mintha még mindig kísértene engem az apám múltja. A múltkor is a fogászatra kellett volna egy összeg, nem nagy összeg különben, és a hölgy, aki ott osztja ezeket a pénzeket, odavágta, hogy én különben sem vagyok ötvenhatos. Az egy dolog, mondta, hogy az apámat kivégezték. Én akkor a legszívesebben hozzávágtam volna valamit. Belülről éreztem, hogy ezt nem lenne szabad csinálnom. Meg, azt mondja, nem vagyok nyugdíjas. Pedig az én apám volt valaki, harcolt a szabadságért, és mondhatom, hogy az én szabadságomért is harcolt. De én mégsem vagyok szabad.

Amikor megtudtam, hogy már nem él, az nagyon rossz érzés volt, arra emlékszem. Utána aludtam rá egy-két estét, aztán eldöntöttem, utánaézek, hogy mégis ki volt az én apukám. Hát ez eléggé hosszú út volt. Bementem a legfelső ügyészségre, ott beszéltem egy bíróval. Nagyon jól esett, amit mondott, mert azt mondta, hogy legyek büszke az apura, és hozzátette, hogy ha most élne az apám, valami nagyon jó pozícióban lenne. Azt is mondta, hogy nagyon jó gondolkodású ember volt az apu, és nagyon szomorú, hogy ezt tette az akkori kormány vele. De ami megtörtént, megtörtént. És utána mondta, hogy hová menjek, és nyugodtan betekinthetek apukám peranyagába. Akkor elmentem a katonai levéltárba, és amikor a levéltáros elém tette az anyagot, jó vastag volt különben, egyszerűen sírva fakadtam. Úgy vigasztalt az egyik történész. Rákérdezett, hogy ki ez az ember, akinek az anyagába néztem, és mondtam neki, hogy ez az apukám. Er-

re kérdezte, hány éves voltam akkoriban, és mondta, hogy elég szomorú, hogy nem tudtam megismerni, és ezért az egész sorsom büntetés volt. Tényleg így fogom föl én is. Először ötvennégy oldalt vettem ki az anyagból. Ebben benne volt a társainak a halálbüntetése, az apu kivégzési napja, egy jegyzőkönyv a kivégzéséről. Az anyu tanúvallomását is olvastam, és egy kicsit furcsálltam, és ezt most is így érzem, mintha elárulta volna az aput. Mert úgy beszélt az anyu, mintha az apukám mindenfélét összelopkodott volna ötvenhatban. De az nagyon tetszett, hogy még igencsak picik voltunk akkoriban, és az apu mindvégig ránk gondolt, mert mindig az volt a mentsége, hogy három kiskorú gyermeke van, akiket szeretne fölnevelni.

Amikor van ennek a Szabadságharcosokért Alapítványnak valami felhívása, akkor mindig örülök, hogy jaj de jó, hát nem felejtett el a kormány bennünket, és ez olyan jól esik nekem. Akkor csinálók egy beadványt, rá kell írnom az apukám ügyiratszámát, a semmissé nyilvánítási számát, meg azt, hogy én kije vagyok. De amikor kapok egy választ, hogy elutasítva, akkor úgy érzem, hogy én most megalázkodtam, és ráadásul még bűnhődni is kell azért, mert az én apukámat kivégezték. Az az érzésem, mintha egy feketelistán lennék. Egyszer egy ilyen felhívásra valamilyen belügyi otthonba kértem munkalehetőséget. De nem ám, hogy elutasítottak volna! Egyszerűen semmiféle választ nem kaptam! Ebben az otthonban volt egy porta, ahol telefont is kellett volna kezelni. Ezt nagyon vidáman elfogadtam volna, mert ez egy kényelmes, női munka, de azt mondták nekem, hogy ez lehetetlen, mert oda csak férfiakat vesznek fel. És a múltkor megtudtam, hogy egy nő dolgozik ott. Megkérdeztem tőle, hogy került oda. Erre mondta, hogy ő már belügyi dolgozó volt valahol mint gondnoknő, és azért került ide. Hát akkor rögtön értettem, hogy én ezek szerint azért nem kerülhettem ide, mert én sohasem voltam belügyi dolgozó, sőt, úgy érzem, én éppen a másik oldalon vagyok. Úgy érzem, mintha a belügyön belül még ma is lenne egy ilyen kommunista felfogás. És én pontosan ez ellen vagyok. Az apám is ellene volt, és ezért érzem úgy, hogy feketelistán vagyunk. Szerintem egyébként a kivégzettek gyermekei mind feketelistán vannak.

Ezek az egykori nemzetőrök most egyenruhában parádézhatnak, kihúzzák magukat, és azt mondják, hogy ők tettek a szabadságért, de én nem tettem a szabadságért. Jó, én nem tettem, mert az anyja hasában túl sokat tényleg nem tehet az ember, de az apám felnőtt volt, és ő tett az én érdekemben is meg a többiek érdekében is. Csakhogy ő meghalt. És engem nagyon bánt, hogy akik nem haltak meg, mintha valahogy úgy beszélnek, hogy azok, akik meghaltak, megérdemelték volna a halálukat. Szóval valahogy én ezt mindig így érzem, mert olyan félvállról, olyan furcsán mondják, hogy az apámat kivégezték. Kimondottan rosszul esik, hogy még piszkítják is a hősiességét, bűnösnek is mondják őt, és odavágják nekem, hogy a te apád tényleg bűnös volt, mert megölt egy embert. Mert ez lehet, hogy igaz, de ott van, hogy ezt semmissé nyilvánította a Katonai Bíróság, a Legfelsőbb Ügyészség is. De ezek a nemzetőrök nyugodtan önbíráskodnak egy ilyen ítélet után is. És ez nekem nagyon fájdalmas. Valahogy úgy érzem, hogy erkölcsileg nem kapom meg azt, amit megérdemelnék. Ez engem nagyon bánt, ahogy ők maguk között piszkítják egymást meg ötvenhat emlékét.

A nénikémmel elbeszélgettünk egyszer, hogyha az apám nem hal meg, az egész életem, a gyerekkorom, az iskoláim, a család, szóval minden egészen másképpen lett volna. Jobb lett volna, nem ilyen életet éltem volna. Szép családi életem lett volna, mint más embernek. Ahogy elnéztem az apu anyagát, ahogy ő említette a családját, a gyerekeit, nekem az a véleményem alakult ki róla, hogy az apukám egy családcentrikus ember lehetett. Neki mindene a családja volt. Ebből gondolom, hogy ha élne, akkor nekem nagyon jó sorom lenne. Ez száz százalék.